

http://www.turansam.com

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Arařtırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Aralık; Cilt: 12/SONBAHAR, Sayı: 48
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: December; Volume: 12/AUTUMN, Issue: 48
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(7)

Prof. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN*
TÜRK DÜNYASINDA KÜBREVİLİK ve ETKİLERİ ÜZERİNE
ON THE KUBREVISM AND ITS EFFECTS IN THE TURKISH WORLD

ÖZ

Necmüddin Kübra tarafından kurulan Kübrevîlik, Orta Asya menşeli bir tarikattır. Özellikle Moğolların batıya doğru hareketlerinin ardından bu tarikat da batıya, yani Anadolu'ya göç etmiştir, ancak çok fazla yaygınlık gösterememiştir. Nakşibendiye ve Mevleviye tarikatları gibi Anadolu'da uzun ömürlü olamayan Kübrevîye fikirleriyle diğer tarikatları etkilemiştir.

Bu makalede Kübrevîlik tarikatının Orta Asya, Kafkasya ve Anadolu'daki tarihî ve güncel durumu ele alınmıştır. Ayrıca Kübrevîliğin Türk tasavvuf kültürü ve edebiyatı üzerindeki etkileri üzerine tespitler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, tarikat, Kübrevîlik, Türk Dünyası.

JEL Kodu: Z00.

ABSTRACT

Kübrevîlik, founded by Necmüddin Kübra, is a sect originating in Central Asia. Especially after the Mongols' movements towards the west, this sect also migrated to the west, in other words Anatolia, but it did not show much prevalence. Like Nakşibendiye and Mevlevi sects, Kübrevîye, which could not be long-lived in Anatolia, influenced other sects with its ideas.

In this article, the historical and current situation of the Kübrevîsm sect in Central Asia, the Caucasus and Anatolia is discussed. In addition, determinations have been made on the effects of Kübrevîsm on Turkish Sufism culture and literature.

Keywords: Sufism, sect, Kübrevîsm, Turkish world.

JEL Code: Z00.

* Prof. Dr.; Balıkesir Üniversitesi; Fen-Edebiyat Fakültesi, Balıkesir/TÜRKİYE; E-posta: hsahin@balikesir.edu.tr
ORCID: orcid.org/0000-0002-3914-4779.

GİRİŞ

İslam dinini daha çok tasavvuf kanalıyla öğrenen Türklerde Tasavvuf kaynaklı tarikatların hayatın hemen bütün safhalarında, tarihin belirli dönemlerinde daha yoğun olmak üzere çok etkili olduğu görülmüştür. Türklerin eski inançlarında son derece saygı değer tipler olan “dede, baba” gibi kişileri çağrıştıran dervişler, dine ait tebliğlerini özellikle göçebe halde yaşayan Türk boyları arasında çok daha kolay yapmışlar ve büyük başarılar kazanmışlardır. Türkistan bölgesinde Yesevîlik, Kadirîlik, Kübrevîlik ve Nakşibendîlik; sosyal hayatı düzenlemede, kültürel ve dini birlikteliği sağlamada, önemli bir rol oynamıştır. Bütün bunların yanında Türklerin batıya doğru hareket etmelerinde, Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesinde bu tarikatların dervişleri yine önemli bir görevi yerine getirmişlerdir (Cahen 1988, Kafesoğlu 1972, Köprülü 2003, Sümer 1999, Barkan 1942).

Bu çalışmamızın amacı, hayat anlayışlarıyla dikkatleri çeken ve sosyal yaşantının hemen her alanında, siyasette, dinde, ekonomide vb. alanlarda faaliyet gösteren ve kuruluş itibarıyla Türkistan menşeli olan, ancak çeşitli vesilelerle Anadolu'da da görülen tarikatlardan birisi olan Kübrevîye tarikatını değerlendirmeye almaktır. Tarikatın kurulması, felsefesi, faaliyette bulunduğu coğrafya, Anadolu'ya gelişi ve Türk dünyasındaki önemli faaliyetleri inceleme konusu edilmiştir.

1. Kübrevîliğin Ortaya Çıkış Süreci

Kübrevîliğin kurucusu Şeyh Necmüddin-i Kübrâ (ö. 540/1154-618/1226)'dır. Tasavvuf tarihinin en önemli şahsiyetlerinden birisi olan Mecdüddin-i Kübrâ, Harezmi'nin Hayvek (Hivek) köyünde doğmuştur. Gerçek adı Ahmed bin Ömer Ebu'l Cebab'dır (Eyupoğlu 1997: 213). Münazara ve muhasebeyi çok sevdiği için ve bütün münazaralarda rakiplerini yendiği için kendisine “et-Tammetü'l-Kübra” adı verilmiştir (Necmüddin Kübra 1996: 12). Zamanla çok meşhur olan bu ismin baştaki kelimeleri unutulmuş sadece Kübra kalmıştır (İz 1969: 148). Ayrıca kendisine rüyasında Hz. Muhammet tarafından verildiği söylenen “Ahmed bin. Ömer Ebul Canap Necm-ed-din el Kubra el Hivaki el Harezmi” şeklinde de adı vardır. Genç yaşta dini ilimleri tahsil etmiş, bilhassa hadiste büyük yol almış ve bu arada çeşitli seyahatler yapmıştır. Mısır'da Şeyh Rûzbihân el-Vezzâh el-Mısri ile tanışmış, ona mürit olmuş, sıkı bir riyazet sonunda şeyhin teveccühüne mazhar olmuş ve kızıyla da evlenmiştir. Daha sonra Tebriz'de Ebû Nasr Hafzâ'nın derslerine devam etmiş, bu sırada “Şerhu's-Sünne ve'l-Mesâlih” adlı kelama dair eserini yazmıştır. Bundan sonra Şeyh Necmüddin Ammâr-ı Yasir'e intisap ederek nihayet onun tavsiyesi ile İsmail-i Kasri'nin dergâhına girmiş, oradan da “hırka-i teberük” giymiştir (Türer 1995: 199). Tekrar şeyhin yanına Mısır'a dönen Mecdüddin-i Kübrâ, şeyhi tarafından kendi memleketi olan Harezmi'de irşatla görevlendirilmiş, o da gidip Harezmi'ye yerleşmiş ve Kübrevîyye (Zehebiyye) tarikatını kurmuştur. Kısa sürede çevresi genişlemiş, birçok önemli mutasavvıf yetiştirmiştir. Bunların arasında Attâr'ın şeyhi Necmüddin el-Bağdâdi ile “Mirsadü'l-İbâd” sahibi meşhur Necmüddin-i Dâye de vardır. Kübrâ, Moğollarla savaşırken şehit olmuştur (Türer 1995: 200). Necmüddin Kübra'nın mezarı bugün Türkmenistan sınırları içinde yer almaktadır.

Kübrevîyye tarikatı daha ziyade İran, Orta Asya ve Rusya'da yayılmıştır. Anadolu'da yaygın değildir. Zikrin cehrî ve bağdaş kurarak yapıldığı bu tarikatın silsilesi Hz. Ali'ye dayanır. Tarikatın esasları, “Usûl-i Aşere”de belirtilmiştir. Bu tarikat, Rusya'da Müslümanların direnişinde önemli rol oynamıştır. (Türer 1995: 200)

2. Tarikat Tasnifleri ve Kübrevîye Tarikatının Bu Tasnifler İçindeki Yeri

Tarikatlar çeşitli hususiyetleri yönünden tasnife tabi tutulmuşlardır. Tarikatlar hakkında yapılan tasnifler, onların “zikir şekilleri, fikir sistemleri, takip ettikleri usulleriyle” ilgilidir. Zikir şekillerine tarikatların kümeleneşine baktığımızda Kübrevîye tarikatının diğer tarikatlar ayrıldığı, bazı tarikatlarla yaklaştığı görülmektedir. Zikir şekillerine göre tarikatlar;

1. Kıyâmî Tarikatlar (turuk-ı kıyâmiyye): Zikrini daha çok ayakta yapan tarikatlar. Kâdiriyye gibi.
2. Ku'ûdî tarikatlar (turuk-ı ku'ûdiyye): Zikirlerini oturarak yapan tarikatlar. Nakşibendiyye gibi.
3. Hafî tarikatlar (turuk-ı Hafîyye): Zikirlerini ses çıkarmadan gizlice yapan tarikatlar. Nakşibendiyye gibi.

4. Cehrî tarikatlar (turuk-ı cehriyye): Zikirlerini sesli olarak yapan tarikatlar. Halvetiyye, Kübreviyye gibi. (Türer 1995: 99) şeklinde dört bölüme ayrılmaktadır.

Böyle bir tasnifi veya zikir şeklini esas alanlar, Kur'an-ı Kerim'deki "Onlar ayakta (kıyamî), oturarak kuûdi) ve yanları üzeri yatarken Allah'ı zikrederler. Göklerin ve yerlerin yaradılışı üzerine düşünürler..." (Ali İmran 3/191) şeklindeki ayeti farklı şekillerde yorumlamaktadırlar. Bu tasnif içinde Kübreviyye tarikatı cehri tarikatlar, yani zikirlerini sesli olarak yapan tarikatlar arasına girmektedir.

Hemen bütün tarikatlarda olduğu gibi, Kübrevîliğin de bir silsilesi vardır ve silsilenin birinci sırasında peygamber, daha sonra ise Hz. Ali, 12 İmam ve diğer imamlar vardır: Hz. Muhammed (s.a.v), Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Zeynel Abidin, Muhammed Bakır, Cafer Sadık, Musa-yı Kazım, Ali Rıza, Maruf Kerhi, Seri Sakati, Cüneyd Bağdadi ... Necmüddin Kübra (Necmüddin Kübra 1996: 15).

3. Kübrevîliğin Temel Prensipleri

Tasavvuf geleneğinde hemen herkes tarafından tanımlanmış, açıklanmış olan "şariat-tarikat-hakikat" konularında Necmüddin Kübra, şariatın bir gemi, tarikatın deniz, hakikatin de inci olduğunu söyler. İnciyi elde etmek isteyen gemiye binip denize açılması gerektiğini vurgular. Bu sıraya uymayanın inciye (hakikate) ulaşamayacağını, mürit için gerekli olan ilk şeyin şariat olduğunu söyler. Kübra, tarikatı "Bütün dünyevi menzil ve makamlardan uzak kalarak seni Mevla'ya yaklaştıracak olan takvaya yapışmak ve tutunmaktır" diye tanımlar. Hakikatin gayeye ulaşmak olduğunu, hizmetin şariat, gurbetin tarikat, vuslatın ise hakikat olduğunu da ekler. Kübra'ya göre şariatın temizliği su ile tarikatın temizliği kalbi heva ve hevesten uzak ve boş tutmaktır; hakikatin temizliği ise Allah'tan başka her şeyden ayrı kalmakla olacağını, şariatın namazı zikir ve erkan ile olduğunu pek çok eserinde belirtmiştir (Necmüddin Kübra 1996: 18-19).

Kubreviye tarikatının üç temel esası vardır:

1. Tedrici olarak yemeği azaltmak.
2. Kamil bir müridin iradesine tabi olmak.
3. Cüneyd-i Bağdadi'nin sekiz esasını yerine getirmektir.

Necmüddin Kübra şariat ilkelerine bağlı bir anlayışla din ile tasavvufu uzlaştırmaya çalışmıştır. Kubreviye tarikatına mensup olanlar şu esaslara uymak mecburiyetindedirler; "Beden temizliği, halvet, susmak, oruç tutmak, zikretmek, teslim olmak, akla gereksiz şeyleri getirmemek, kalbi şeyhe bağlamak, ancak zorunlu durumlarda uyumak yeme içmede perhize dikkat etmek." Tarikat törenleri topluca tekkede yapılarak şariata uyularak Allah adı zikredilir.

4. Kafkasya'da ve Orta Asya'da Kübrevîlik

Sufi tarikatlar, özellikle Kafkasya bölgesinde yerel halkı düşmanlarına karşı koruyan, geleneklerinin, âdetlerinin korumacılığını yapan teşkilatlar olarak tarihte yer bulmuşlardır. Kendilerini koruyabilecek bir devlet teşkilatına veya sağlam kurumlara sahip olmayan İslam coğrafyalarında tarikatlar, toplumu için savaşan birimler konumuna gelmiştir. Rusların Kafkasya'yı ve Orta Asya'yı işgaliyle birlikte devlet güçleri ile tarikatlar arasında şiddetli bir mücadele başlamıştır. Bunun örneklerini sadece bu bölgelerde değil, Afrika'da da görmekteyiz. Kuzey Nijerya'da Osman dan Fodio, Cezayir'de Emir Abdülkadir, Libya ve Büyük Sahra'da Senusi tarikatı, Doğu Afrika'da Kadiri ve Şazeli tarikatları aynı işlevi üstlenmişlerdir (Martin 1988).

Rusların Kafkasya'ya olan ilgilerinin kökeni 16. yüzyıla kadar gitmektedir. Tarihçilerin hemfikir olduğu nokta, Rusların 1552'de Kazan'ı işgal etmesiyle aynı zamanda Kafkasya'ya da ilerlemeye başladıklarıdır. Ruslar, Kafkasya'yı işgal etmek için birçok kere harekete geçmişlerdir. Bu bölgenin işgali, İranlılar ve Osmanlıların müdahaleleri neticesinde gecikmiştir (Acar 2002: 516). Rusların bu bölgeye işgal etmelerini, müridizm akımının düzenlediği ve öncülüğünü İmam Gazi Muhammed, Şeyh Şamil gibi önderlerin yaptığı çok şiddetli direniş mücadeleleri izlemiştir. Bu bölgede yaygın bir şekilde görülen müridizm hareketi, bölgedeki sosyal ahlakı geliştirmeyi, kabileler arasındaki anlaşmazlıkları kaldırıp birlik ve beraberliği telkin etmeyi amaçlayan bir düşüncedir (Bardakçı 2002a, Kasumov 1995: 90).

İslam dininin geniş bir coğrafyaya yayılmasında tasavvufun çok önemli bir rolü vardır. Ayrıca Türklerin kültüründe saygıdeğer olan "kam" tipine benzeyen dervişlerin de olması, İslamiyet'in Türkler arasında kabul görmesini hızlandırmıştır (Demirci 2002: 489). Sekizinci yüzyıldan itibaren tasavvuf, Orta

Asya'da görülmeye başlamasından hemen sonra Buhara gibi Merv gibi şehirler önemli mistizm merkezleri haline almıştır. Bu bölgede meşhur tasavvuf önderleri yetişmiştir. Bunlar arasında Yusuf Hemadani, Ahmet Yesevi, Necmeddin Kübra ve Bahaüddin Nakşibend gibi şahıslar bulunmaktadır. Bunların ve bu şahısların yetiştirmiş olduğu babalar, atalar, işanlar¹³ sayesinde İslamiyet, Maveraünnehir'e, Volga bölgesine, Anadolu'ya yayılmış ve yerleşmiştir. Bu coğrafyada tasavvuf başlangıç zamanlarında sadece mensup olanlarca, şeyh-mürit çevresinde sınırlı kalırken 15. yüzyılda tasavvuf popüler bir kitle hareketine dönüşmüştür. Gelişen evliya kültürüne bağlı olarak değişik tarikatlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Şeyh-mürit hiyerarşisinden çok daha büyük ve geniş bir hiyerarşi oluşarak tarikatların devamlılığını sağlamıştır. (Akiner 1995: 13). Süfî tarikatlar bu bölgenin geçmişinde "kafir"lerin saldırılarına karşı İslam'ı korumak ve kafirler arasında misyonerlik faaliyeti yaparak büyük bir rolü ifa etmişlerdir (Bennigsen 1988: 144).

Necmüddin Kübra'nın mezarının bulunduğu Türkmenistan'da Kübra çok büyük saygı görmektedir. Türkmenlerin dört büyük velisi "Priyar Veli, Daniyar Veli, Şıhatar Veli ve Döven Veli" de Kübra'nın bulunduğu Köne Ürgenç'te bulunmaktadır. Yöre halkı Kübra'nın mezarını üç kere ziyaret edenin hacca gitmiş sayılacağına inanmaktadırlar. Kübrevîliğin Türkmenistan'daki en büyük rolü, İslamiyet'in hızla yayılmasını sağlamasıdır. İslam misyoneri gibi faaliyet gösteren Kübrevîye tarikatı mensuplarının çalışmalarıyla kısa sürede İslamiyet Türkmen coğrafyasında çok büyük taraftar bulmuştur. İslamiyet'i tebliğ etmenin yanı sıra İslamiyet'e karşı yapılan saldırılara ilk karşı koyan yine Kübrevîye gibi tarikatlar olmuştur.

5. Anadolu'da Kübrevîlik

Türklerin İslâm dini ile tanışmaları çok eski tarihlerde olduğu gibi, Müslümanların Anadolu sahasına gelmeleri de Malazgirt Savaşı'ndan çok öncedir. Hicretin 31. yılında İslam orduları Erzurum'a kadar ilerlemişlerdir. Özellikle 10. ve 15 yüzyıllar arasında Anadolu, Haçlıların ve Moğolların saldırılarından sıkıntılı zamanlar geçirmiştir. Özellikle 13. yüzyıldaki Moğolların istila ve katliamları pek çok insanı Orta Doğu ve Anadolu'ya sığınmak zorunda bırakmıştır. Moğolların önünden kaçan guruplar, Anadolu'ya dalga dalga gelmeye başlamışlardır. Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu en büyük göç dalgasını Moğolların yarattığı huzursuzluk ortamından almıştır (Kara 1990: 13). Bu göçlerin ardından Orta Asya'da kurulan pek çok tarikat, Anadolu'ya da gelmiştir, ancak Orta Asya ile ilgisi olmayan bazı tarikatlar da bu dönemde kurulmuştur.

XII. yüzyılın son çeyreğinde Anadolu'nun büyük bir kısmının fethinin tamamlanıp siyasi ve içtimai ortamın nispeten istikrara kavuşmaya başladığı bir sırada Orta Asya'da başlayan ve batıya doğru gelişen Moğol istilası kitlesel göçlerin Ön Asya'ya ve Anadolu'ya yönelmesine sebep oldu. Bu göç dalgaları arasında çeşitli tasavvuf akımlarına ve tarikatlara mensup şeyhler ve dervişler gelmeye başladı. Mâverâünnehir, Harezm ve Irak gibi mıntıkların büyük kültür merkezlerinde doğan ve gelişen tarikatlar, yüksek bir tasavvufi düşünce seviyesine erişmiş ve mühim bir yazılı literatür oluşturmuşlardı (Köprülü 2003: 200). Necmeddin Kübra'yı ve tarikatını buna örnek gösterebiliriz.

Anadolu'daki tasavvuf düşüncesinin oluşmasında ve gelişmesinde Necmüddin Kübra'nın önemli bir yeri vardır. Kübrevîye Anadolu'da doğrudan etkinlik gösterememiş olmasına rağmen bu tarikat dolaylı olarak diğer tarikatları etkilemiştir. Kübrevîliğin en çok etkilediği tarikatlar arasında baş sırada Mevlevilik gelmektedir. Bu sayede Kübrevîliğin pek çok prensibi Anadolu'ya taşınmıştır (Necmüddin Kübra 1996: 16).

Anadolu'nun dini hayatının canlı tutulması noktasında önemli katkıları bulunan Kübrevîleri de burada zikretmek gerekir. Moğolların bütün Orta Asya'yı istila etmeleri bölgedeki diğer bütün sufiler gibi onlar da etkilenmiştir. Birçok Kübrevî mensubu sufiler Moğolların önünden kaçarak Anadolu'ya yönelmişlerdir. Bu dervişler sadece tek başlarına gelmemişler, ailelerini de birlikte getirmişlerdir. Kübrevîlere mensup bu sufiler arasında Bahâeddin Veled, Necmeddin Dâye gibi son derece önemli şahıslar vardır. (Kara 2002: 310).

Kübrevîlik Anadolu'ya Moğol istilasıyla girmiştir. Bu büyük tarikatı buraya getirenler, Necmeddin Kübrâ'nın yanında yetişmiş olan Sâdeddin Hamevî, Seffeddin Bâherzî, Baba Kemal-i Hocendî gibi

¹³ Bu kelime, Farsça'da onlar anlamına gelmektedir. Baba, ata gibi kelimelerle eş anlamlıdır. Mutasavvıflara karşı saygıyı ifade etmek için kullanılan bu kelime, tipik bir Orta Asya terimidir (Akiner 1995: 13)

halifelerdir. Bunlar Moğolların önünden kendi müridleriyle Anadolu'ya sığınmışlardır. Aralarında Mevlânâ Celâleddin'in babası Bahaeddin Veled'i anmak gerekir. Kübrevîlik Anadolu'da asıl bunlarla yayılmıştır.

SONUÇ

Anadolu'da Mevlevîliğin oluşumunda büyük tesiri olmuş olan bu tarikatın kurucusu Necmüddin Kübra'nın tasavvuf konularında yazmış olduğu risaleleri uzun yıllar sufi tarikat çevrelerince ilgiyle takip edilmiştir. Cehri (sesli) ve oturarak zikir yapmayı benimsemiş olan Kübrevîye tarikatı, tarikatın bağlandığı silsile açısından da diğer tarikatlardan farklı bir konumdadır. Pek çok tarikatın ilk pirleri arasında Hz. Muhammet, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman olmasına rağmen Kübrevîlikte ise Hz. Ali, peygamberden hemen sonra yer alır, yine "On İki İmamlar" arasında gösterilen imamlar bu silsilede yer almışlardır.

Rusya ve Sovyet döneminde sufi hareketlerin zaman zaman kesintiye uğrar gibi olmasına rağmen Rusya'daki Müslümanları farklı bir dine mensup olan kişilere ve belirli bir süre dini reddeden bir sisteme karşı korumuşlar, Müslüman halkların hürriyeti için çalışmışlardır. Bu bağlamda sufi hareketlerin en yoğun yaşandığı bölge Kafkasya bölgesidir. Kafkasya bölgesinde sufi hareketler, hem Çarlık döneminde hem de Sovyet döneminde kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. Kübrevîlik tarikatının mensup olduğu Orta Asya bölgesinde ise Kafkasya'da olduğu gibi şiddetli direnişler olmamıştır. Kübrevîye tarikatı Orta Asya bölgesinde az da olsa sufi hareketlere, direnişlere katılmış, ancak en önemli mücadelelerini Moğollara karşı vermiştir.

KAYNAKÇA

1. ACAR, Kezban (2002). Kafkasya'da Rus İstilas ve Direniş Hareketleri, Türkler, Cilt: 18, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 516-521.
2. AKINER, Shirin (1995). Sovyet Müslümanları, İstanbul: İnsan Yayınları.
3. BARDAKÇI, M. Necmeddin (2002). Kafkasya'nın Bağımsızlık Mücadelesinde Tasavvuf ve Tarikatların Rolü, Türkler, Cilt: 18, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 522-530.
4. BARKAN, Ömer Lütfi (1942). İstila Devrinde Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler, Vakıflar Dergisi, II, 279-34.
5. BENNİGSEN, Alexandre-Chantel Lemercier Quelquejay (1988). Sûfi ve Komiser Rusya'da İslâm Tarikatları, Ankara: Akçağ Yayınları.
6. CAHEN, Claude (1988). Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı). Çeviren: Yaşar Yücel-Bahaeddin Yediyıldız, Ankara.
7. DEMİRCİ, Mehmet (2002). Müslüman Türklerde Tasavvuf, Türkler, Cilt: 5, Ankara Yeni Türkiye Yayınları, 489-497.
8. İZ, Mahir (1969). Tasavvuf, İstanbul: Rahle Yayınları.
9. KAFESOĞLU, İbrahim (1972). Selçuklular Tarihi, İstanbul.
10. KARA, Mustafa (1990). Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, Bursa: Uludağ Yayınları.
11. KARA, Mustafa (2003). Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, İstanbul: Dergâh Yayınları.
12. KARA, Seyfullah (2002). Türkiye Selçuklularında Dini Hayat, Türkler, Cilt: 7, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 308-319.
13. KASUMOV, Ali-Hasan Kasumov (1995). Çerkes Soykırımı: Çerkeslerin XIX. Yüzyıl Kurtuluş Savaşı Tarihi, Ankara: Kaf-Der.
14. KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2003). Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara: Akçağ Yayınları.
15. MARTİN, B. G. (1988). Sömürgeciliğe Karşı Afrika'da Sufi Direniş, İstanbul: İnsan Yayınları.
16. Necmüddin Kübra (1996). Tasavvufî Hayat Usûlu Aşere-Risâle ile'l hâim-Fevâihu'l Cemâl, Haz.: Mustafa Kara, İstanbul: Dergâh Yayınları.
17. OCAK, Ahmet Yaşar (2002). Selçuklular ve Beylikler Devrinde Düşünce, Türkler, Cilt: 7, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 429-438.
18. USLU, Recep (2002). Selçuklularda Müzik ve Literatürü, Türkler, Cilt: 6, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 162-173.

<http://www.turansam.com>

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Arařtırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Aralık; Cilt: 12/SONBAHAR, Sayı: 48

TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: December; Volume: 12/AUTUMN, Issue: 48

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>

19. ROY, Oliver (2000). Yeni Orta Asya Ya Da Ulusların İmal Ediliři, İstanbul: Metis Yayınları, Birinci Basım.
20. SÜMER, Faruk (1999). Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları, İstanbul.
21. TÜRER, Osman (1995). Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi, İstanbul: Seha Neşriyat.

Reproduced with permission of copyright owner. Further reproduction prohibited without permission.